

Проект BG051PO001-3.3.04/40: „Изграждане на висококвалифицирани млади изследователи по съвременни информационни технологии за оптимизация, разпознаване на образи и подпомагане вземането на решения”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Европейски Социален Фонд (2007-2013) и Република България – Министерство на образованието, младежта и науката по оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" в направление "Подкрепа за развитието на докторанти, пост-докторанти, специализанти и млади учени"

доклад на тема:

Екотуризмът като нетрадиционна туристическа форма

Никола Стойчев Николов

Географски институт при БАН, секция „Физическа география

e-mail: nikoloff2000@yahoo.com

2010 г.

Екотуризмът като нетрадиционна туристическа форма

Никола Стойчев Николов

Концепция за екотуризма

1. Какво е екотуризмът: същност и принципи

Развитието на екологичния туризъм поставя в центъра на вниманието нуждата от закрила на недокоснатата и деликатна околна среда, а в някои случаи и местните общности, незапознати с развитото западно общество. От друга страна туриста, практикуващ екотуризм, е по-взискателен, търсещ по-високо качество на услугите и необезпокояван контакт с природата.

Доколкото екотуризма е относително нов сектор в туристическата индустрия, той е предизвикал както значителен интерес, така също спорове и дискусии, много от които все още продължават да се водят по различни въпроси. Използването на понятието “екотуризм” е широко приписвано на Ceballos-Lascuirain, който е създал думата в началото на 80-те години на 20 век, въпреки че според някои други автори понятието “екотуризм” се свързва с Hetzer, който го е въвел през 1965 г. Макар че споменаването и обяснението на екотуризма може да бъде проследено повече от 20 години назад, полемиките върху точна, прецизна, и много добре формулирана дефиниция не са спирали през цялото това време.

Терминът “екотуризм” е отворен за много погрешни тълкувания от съставителите на планове, туроператори, мениджъри, турагенти, търговците на туристическия пазар и медиите, и като резултат понятието е използвано, за да описва обхват от продукти, които не попадат в рамките на определенията, дадени от тези автори.

Тази широка употреба води до разисквания навсякъде в сферата на туристическата индустрия и в обществото и от своя страна отвежда до създаване на голям брой други термини, включително “минимално въздействащ”, “основан на общностите”, “мек”, “зелен”, “устойчив” и “отговорен” туризъм, а също и сродния, но разбран в широк смисъл “ендемичен” туризъм.

Най-значителното усилие за осигуряване на глобално съгласие върху понятието “екотуризм” бе осъществено по време на Световната Екотуристическа Конференция в Квебек през 2002 – година, обявена от ООН

като Международна година на екотуризма. “Срещата в Квебек представи кулминацията на 18 подготвителни срещи, състояли се през 2001 и 2002 година и ангажирали над 3 000 представители от национални и местни правителства, включително администрации, занимаващи се с туризъм, околна среда и др; частния екотуристически бизнес и техни търговски асоциации; неправителствени организации; академични институции и консултанти; междуправителствени организации, както и местни общности”. (Quebec Declaration on Ecotourism, Canada, 22nd May 2002). Конференцията прие че “екотуризма обхваща принципите на устойчивия туризъм, що се отнася до икономическите, социалните и свързаните с околната среда (т.е екологични) влияния на туризма. Също така се приемат и следните специфични принципи, които разграничават екотуризма от по-широката концепция на устойчивия туризъм:

- Активно допринася за опазването на природното и културно наследство.
- Включва местни общности в своето планиране, развитие, напредък и експлоатация, както и допринася за тяхното благосъстояние.
- Разяснява на посетителите природното и културно наследство на дадената дестинация.
- Представя по-добре себе си, като е насочен към самостоятелните, свободнопътуващи и независими туристи-пътешественици, а така също и към организирани екскурзии и турове за малки по размер групи”.

Понастоящем има дефиниция, която е включила в себе си описанието за екотуризъм, формулирано по време на Световната Екотуристическа Конференция и е широко прието и използвано като еталон, когато става дума за екотуризъм. Това е определението, дадено от Международно Общество за Екотуризъм – The International Ecotourism Society (TIES):

“Екотуризмът е отговорно пътуване до природни места (територии, райони, зони), което съхранява околната среда и поддържа благополучието на местните жители”.

Международното общество за екотуризъм (TIES) също включва следния набор от принципи за развитие на екотуризма:

- Ограничава чрез намаляване до минимум на отрицателните въздействията.
- Изгражда екологично и културно съзнание и възпитава уважение към околната среда.
- Осигурява позитивно преживяване и представя добри практики както за посетителите, така и за домакините.
- Осигурява преки ползи от опазването на средата.
- Осигурява финансови ползи и предоставя права и възможности за местните хора.
- Предизвиква повишаване на чувствителността при страните-домакини към “политическия, социалния и свързания с околната среда екологичен климат”.

TIES е в процес на подновяване на настоящия Кодекс на Поведение, за да се включат принципи, които очертават ангажимент за намаляване на въглеродните емисии. (Oslo Statement on Ecotourism, Norway, 15th August 2007).

Интересът към екотуризма възниква в резултат на комбинацията от нарастващото търсене на автентични туристически преживявания и повишаващия се интерес към опазване на околната среда. Екотуризмът заема специална ниша в рамките на туризма. Той включва туристически форми, които са съвместими с природни, културни и обществени ценности и достойнства, както и които популяризират културните и екологични взаимодействия в автентични и неподправени природни среди и условия. Екотуризмът е в авангарда на цялостната “зелена ябълка” на туризма, в която аспектите на околната среда са висш приоритет. В някои случаи, за това може да се нужно само малко преместване на фокуса от природноориентираните туристически действия, за да станат те екотуристически действия.

Главна полза за насърчаване на екотуризма е, че той обединява туризъм и съхранение (вкл. запазване и опазване на средата), и по този начин осигурява икономически стимул за защита на околната среда. Също така е благотворна стойността на нарастващото съзнаване и оценяване на взаимоотношението между естествената природна среда и разнообразния обхват на културните перспективи за обществото (респективно местната общност).

Ключовото предизвикателство е да се осигури баланса, така че екотуризма като стопански отрасъл да може да бъде търговски жизнен, екологически устойчив и културно отговорен.

2. Елементи на екотуризма

Туризмът като цяло трябва да бъде устойчив – екологично, социално, културно и икономически. Екотуризмът се различава от другите туристически форми посредством своята зависимост от защитата на естествените природни екосистеми, така че те и свързаните с тях културни ценности да могат да бъдат посетени и интерпретирани (тълкувани, обяснявани).

Предизвикателството пред туризма като стопански отрасъл е да развие и максимално да разгърне капацитета при екотуризма и качеството на своя екопродукт без вредно въздействие върху околната среда, от която самия екотуризъм зависи. Това ангажира осигуряване на такъв вид, място и равнище на екотуристическо потребление, което не вреди на природните територии и такова управление, което е адекватно на съответни устойчиви нива на екотуризъм.

Постъпленията, получени от екотуризма, трябва да бъдат използвани за поддържане на екологична устойчивост чрез осигуряване на такава поддържаща инфраструктура, която да избегне нанасянето на повреди върху природната среда, като например: пешеходни пътеки (почвени, дъсчени, еко и т.н.), места за неотложни нужди (тоалетни) и места за нощувка (къмпингуване, палаткуване, бивакуване и др.). Инфраструктурата може също да образова и възпитава посетителите относно свеждането до минимум на вредните влияния /въздействия/ върху околната природна среда – например чрез обяснителни (интерпретационни) разходки и интерпретационни центрове.

Мениджърите (управители, ръководители, директори и т.н.) на природните зони е нужно да взимат предвид и да се съобразяват с изискванията на екосистемите, както и с допустимите дейности в рамките на обозначените форми на собственост съобразно режима на управление на територията, с подходящите места за разнообразните екотуристически видове и форми, а също и социалните нужди на посетителите (напр. стълпотворения и пренатоварване; презентации на територията и т.н.).

При поддържането или нарастването на посетителското потребление в територията могат да се вземат предвид различни управленски техники, такива като различни условия за достъп (пропуски, позволения, разрешителни), инфраструктурно осигуряване и начини и видове представяне на района. Понякога обаче се налага да бъде изискван ограничителния достъп към и използването на чувствителните природни зони за екотуристически рисковани постъпки и авантюри, за да се избегне свръхупотреба, за опазване на биосистемите и осигуряване възможности за съществуване на всички видове и форми на екотуризъм.

Следват някои от главните елементи и принципи на правилния, добре обоснован и изпитан екотуризъм:

- Естествената, ненарушена природна среда
- Екологична и културна устойчивост
- Принос към опазването (съхранението)
- Образование, възпитание и интерпретация
- Осигуряване на местни ползи и участие
- Посетителско удовлетворение
- Отговорен маркетинг

2.1. *Естествена, ненарушена природна среда*

Екотуризмът разчита на използването на обкръжаваща го естествена и ненарушена, или възможно най-слабо засегната природна среда и включва фокусиране върху биологичните и физически характеристики и особености на средата. Екотуризмът се практикува в самата природна среда и зависи от природните условия в нея, като същевременно може да включва и културни елементи, когато те се срещат в природните среди. Съхранението на природните територии и управлението на природните ресурси следователно е същността при планирането, развитието, потреблението и ръководството в екотуризма.

Много природни зони имат голям брой важни етнически и културни ценности, при това някои от тях с голяма значимост. Въпреки че фокуса при екотуризма е върху природното наследство на района, не е особено практично да се отделят природните и културни компоненти на екотуризма. Понятието

“екотуризм” обхваща устойчивото използване и на културните, така както и природните активи.

2.2. Екологична и културна устойчивост

Туристическа дейност, която потъпква и унищожава околната среда, която действа негативно върху местната общност или която не успява да отвърне на икономически ползи, които си заслужават, не е устойчива в дългосрочен план. Екотуризмът е управляван да отбягва или да свежда до минимум отрицателните влияния и да предоставя ползи на местните общности-домакини (под формата на различни приходи, облаги, помощи, привилегии и т.н.) и околната среда, за настоящите и бъдещите поколения. Екотуризмът означава въвличане и активно участие от страна на туристи и туроператори в опазването на територията. Като пример, туристи могат да участват в природонаучни наблюдения или рехабилитационни проекти, или могат да допринасят финансово при управлението на зоната. Планирането при екотуризма е основано на ресурсни ограничения, с минимизиране на природоресурсното потребление. Икономическите възможности ще бъдат изгубени, ако гъвкавостта и издръжливостта на територията и способността на общностите ѝ да поглъщат вредните влияния са превишени, или ако нейното биоразнообразие и физическа външност (т.нар. природно лице) са значително изменени. Негативните въздействия при екотуризма могат да бъдат управлявани посредством разпознаване, приемане и прилагане на устойчиви практики. Например може да се посочи че: влиянията върху обкръжаващата среда биха могли да бъдат управлявани чрез използване на гъвкави и адаптивни идеи, проекти и конструкции, иновации, съоръжения и практики, свързани с управление на отпадъците, които свеждат до минимум вредните влияния, както на мястото на извършваната дейност, така и от гледна точка на по-широката употребата на ресурси.

2.3. Принос към опазването

Екотуристите и екотуристическите оператори могат да допринесат за опазването на средата по много и разнообразни начини. Формата на приноса първо трябва да се съгласува и договори между управляващите природните ресурси и екотуроператорите, за да осигури най-голяма полза при опазването

на природната среда в контекста на посредничеството на еко-туроператорите. Приносите конкретно на еко-туроператора биха включвали (но не и ограничили) участие в или подпомагане на изследвания и наблюдения на дивата природа или негативните влияния от посещенията; Подпомагане в управлението на природните ресурси, или даване на процент от годишния доход с оглед ръководството на природната територия.

Примери за това как самостоятелните посетители и членовете на местната общност биха допринесли за опазването на средата, включват: Придържане към установени общоприети правила и принципи за гостите на природните зони и спазване на техники за упражняване на минимално въздействие; Участие в управленски прегледи, проучвания и измервания; Съобщаване за нарушения и неподходящо поведение в границите на територията на ръководителите и горските служители; Събиране на отпадъците по пътя, както и участие в дейности, организирани от общинските служби в посетената зона, такива като кампании за почиствания, отстраняване на бурени (плевене), засаждане на нови дървета, а така също участие в научни и/или природонаучни изследвания на дивата природа.

2.4. Образование, възпитание и интерпретация

Възпитателният и образователен характер при еко-туризма е ключов елемент, който го отличава от останалите части на природно-ориентирания туризъм, като по този начин го прави разпознаваем. Образованието и интерпретацията на природната среда (вкл. екологично възпитание) са важни инструменти в създаването на приятно, съдържателно и пълноценно еко-туристическо преживяване. Еко-туризмът привлича хора, които: желаят да си взаимодействат с природната среда, и то в различни степени (различна степен на сливане, усещането да си част от природата); които желаят да развият и усъвършенстват своите знания, своето съзнание, както и това да оценят, разберат и вникнат в еко-туризма. Като продължение, еко-туризма би трябвало по естествен начин да води към положителни действия за околната природна среда чрез насърчаване на нарастващо опазване, екологично и културно съзнание.

Екологичното образование и възпитание може да оказва влияние върху поведението на посетителя, на местната общност и на туристическата

индустрия и да участва в дългосрочната устойчивост на туристическата дейност в природните територии. Образованието, възпитанието и разясняването (интерпретацията) на природните закономерности помагат на посетителите да видят “голямата и малка картина” в природата – т.е да добият по-добра представа за реалната ситуация в природната среда. Това дава да се разбере, че се познават природните и културни ценности на района, необходимостта от управление на ресурсите и сложността и взаимната зависимост в средата.

Една от задачите на еко-туроператорите е да осигурят подходящо ниво на тълкуване на природното и културно наследство (т.нар. природна и културна интерпретация), обикновено чрез наемане на подходящо обучени за целта кадри – квалифицирани водачи, екскурзоводи, аниматори и др., и осигуряване на информация преди и по време на пътуването (било то преход, обиколка, пътешествие, екскурзия и т.н.)

Нивото и типа на образование (в това число обучение и възпитание) в екотуризма ще зависи от интересите и очакванията на туриста и ще включва широк обхват от образователни възможности чрез интерпретация, интерактивен подход и достъп, както и използването на разнообразни медии. Този образователен или интерпретативен компонент може да потвърди природните и културни стойности на дестинацията, а също така би могъл да се отнася до въпроси като управление на ресурсите и ролята и становището на приемните общности.

2.5. Осигуряване на местни ползи и участие

Ползите от екотуризма би трябвало да бъдат справедливо разпределени, със значителни облаги, полагащи се на местните общности, дори когато екотуристическия бизнес може да бъде ситуиран в други общини и райони, или са включени владения, собственост на национални или мултинационални притежания. Местните облаги могат да водят началото си от използването на местно базирани екотуроператори, наемане на местни водачи и възможността за ползване на специализирани местни знания, също купуване на провизии и определени услуги, както и оптимална употреба на местните благоприятни условия и предоставени възможности (в т.ч. съоръжения, апаратура, помощни средства, приспособления и т.н.).

За местните общности и околната среда тези ползи би трябвало да надделеят над разходите от екотуризм, въпреки че като цяло ползите и разходите са различни за измерване. Екотуризмът обикновено се отплаща, т.е. донася доходи, и/или пък други ползи при опазване и управление на ресурсите, така както междувременно носи социални и културни ползи. Следователно може да се твърди, че екотурзма предлага положителен подстъп към туристическото развитие в някои територии.

Включването на местните общности в екотуризма може да донесе полза за онези от общностите и околната среда само тогава, когато те постоянно подобряват (чрез разширяване и обогатяване) качеството на посетителското преживяване. Местни общности могат да бъдат въввлечени да участват активно в екотуристическото управление и да помогнат в осигуряването на знания и умения, услуги, база, инфраструктура (съоръжения, апаратура, помощни средства, и др.) и продукти (както хранителни, така и широка гама от занаятчийски изделия, произведения на изкуството и т.н.), така че на свой ред те са в състояние да осигурят работни места. Екотуризмът би трябвало също така да генерира доходи, чрез които да се осъществява управление и опазване на ресурсите, за да помогне за поддържане на ценностите и достойнствата на средата – природни и културни, които са важни за общността.

2.6. *Посетителско удовлетворение*

Удоволетвореността на посетителя с екотуристическото преживяване е съществен елемент и основното, най-важно и крайно необходимо условие за дългосрочната жизнеспособност на екотурзма като стопански отрасъл. Преживяването при екотуризма трябва да съответствува или да надмине реалистичните очаквания на посетителите. Обслужването и задоволяването на клиента, съществена и неделима част от екотуристическия продукт, трябва да бъде на второ място, веднага след опазването и защитата при всяка посетена територия. Посетителското удоволствие и развлечение трябва да бъде улеснено и подпомогнато чрез:

- Качествено осигуряване – гарантиране на сигурност; застраховане; както и най-добри практики.
- Система за акредитация в екотуризма – т.е. официално признат, отговарящ на стандарта, качествен екотуризм

- Широк обхват от екотуристически продукти, подходящи за различни видове и форми на екотуризъм; собственост на земята и режими на управление.
- Адекватна и екологично чувствителна към средата инфраструктура, която да не се конкурира с естествената природната среда.
- Адекватно съобразяване с нуждите на местните общности.
- Отговорен маркетинг, който дава реалистични очаквания за екотуристическото преживяване във всяка природна зона.
- Подходящо планиране и управление.

2.7. Отговорен маркетинг

При реализирането на възможности за развитие на екотуризъм се разчита на голям пазарен обхват, като по този начин се акцентира върху потенциалните посетители, за да могат те да почувствуват и доловят наличните възможности и съответстващото екотуристическо търсене с предлагането. В сферата на екотуризма, маркетинга често може да бъде предизвикателство, особено откакто:

- Екотуризма като стопански отрасъл включва много малки туроператори, които, действайки самостоятелно, сами по себе си нямат необходимите ресурси за туристически пазар на национално или международно равнище.
- Обслужващите лица в екотуризма (екотуроператорите) могат да бъдат позиционирани на относително отдалечени места, където те нямат готов (бърз и лесен) достъп до необходимите маркетингови умения и ресурси.

Посетителите е нужно да имат реалистични очаквания, да проявяват толерантност и да се отнасят с разбиране към туристическите преживявания, за да им се помогне да изберат продукт, подходящ за техните потребности и съответното преживяването което те желаят. В случая с екотуризма, отговорния маркетинг ще информира потенциалните посетители за различните видове дейности, налични и подходящи за определена територия.